

בראשית פרק יב: "לך לך"

מבוא

ישעיה נא, א-ב

הביטו אל צור חצבתם ואל מקבת בור נקרתם. הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם...

בלימוד פרק י"ב אנו נפגשים עם אברהם אבינו, החל מהדיבור הראשון של ה' אליו בציווי "ויאמר ה' אל אברהם לך לך". במשך עשרה דורות אין ה' מדבר עם איש עד שמגיע אברהם לעולם. הדיבור "לך לך" הוא אור המתחיל לבקוע מתוך החושך הגדול. בפרק זה מתחילים פרקי אברהם, הפותחים את סיפורי האבות בספר בראשית. ונפתח בהיכרות עם משפחת תרח אבי אברהם, משפחה שתלווה אותנו לאורך ספר בראשית.

משפחת תרח אבי אברהם

בראשית פרק יא

(כו) ואלה תולדת תרח תרח הוליד את אברהם את נחור ואת הרן והרן הוליד את לוט:

(כח) וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים:

(כט) ויקח אברהם ונחור להם נשים

שם אשת אברהם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן, (והרן הוא) אבי מלכה ואבי יסכה: (לפי חז"ל יסכה זו שרה)

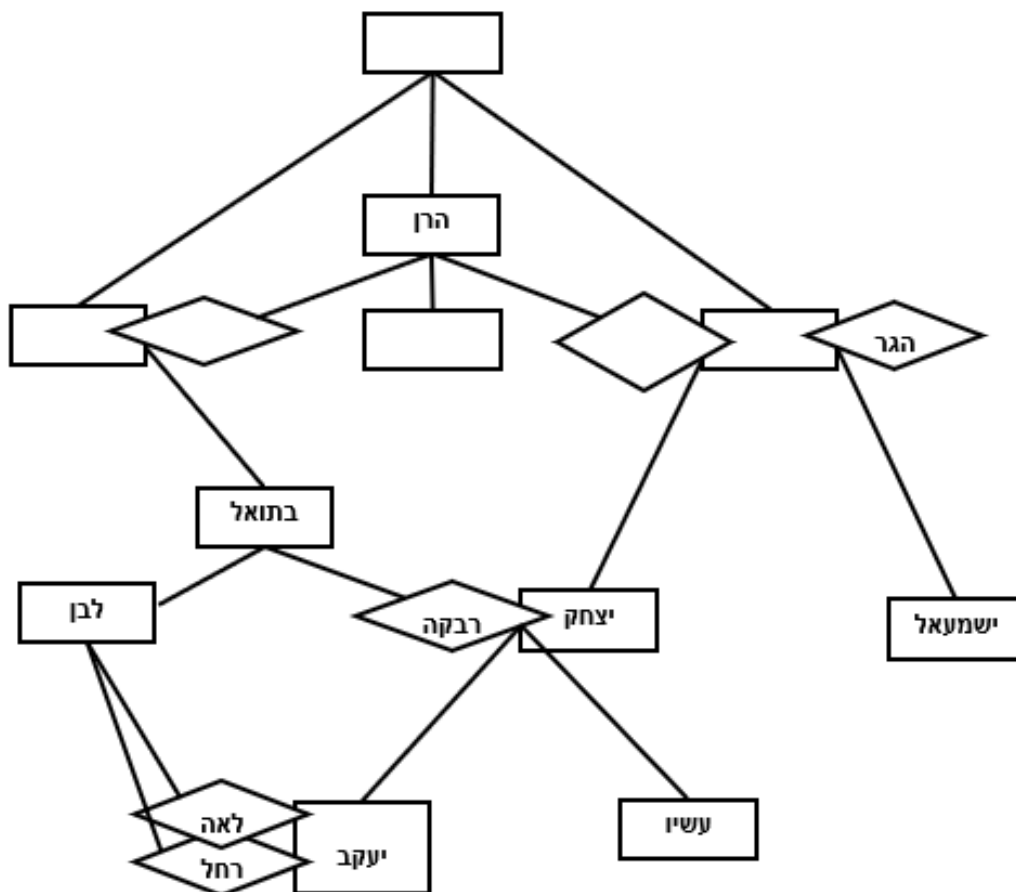
(ל) ויהי שרי עקרה אין לה ולד:

(לא) ויקח תרח את אברהם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי פלתו אשת אברהם בנו

ויצאו אתם מאור כשדים ללכת ארצה כנען ויבאו עד חרן וישבו שם:

(לב) ויהיו ימי תרח חמש שנים וימת תרח בחרן: ס

1. הוסף לתרשים את השמות של משפחת תרח הנזכרים בפסוקים כז-לב.

צו ה' לאברהם וקיומו (א-ה)

בפרק י"ב מתחיל מסעו של העם היהודי בצו ה' לאברהם ללכת לארץ כנען. שני דברים מתגלים לנו לראשונה בפתיחת הפרק - הראשון - רצונו של הקב"ה להקים עם בארץ כנען, השני - הבחירה באברהם להיות לאבי העם. שני הדברים הם בגדר הפתעה עבורנו, שכן התורה אינה מקדימה אמירה בעניין כוונתו של הקב"ה להקים עם או באשר להתאמתו של אברהם לתפקיד החשוב. אברהם נדרש לעזוב את ארצו וללכת לארץ אחרת. הקב"ה מבטיח לו ברכה מרובה. **ייעודו** של העם שאברהם ייסד הוא להיות ברכה למשפחות האדמה. ממעשיו של אברהם נלמד שהוא ממלא את צו ה' ללא ערעור. ומפרסם את שם ה' "ויקרא בשם ה'".

מה בין אברהם לנח?

בראשית יב	בראשית ו
(א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ: (ב) וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גָּדוֹל וְאַבְרָכְךָ וְאַגְדֹּלְהָ שְׁמִי וְהָיָה בְּרָכָה: (ג) וְאַבְרָכָה מִבְּרַכְיָךָ וּמִקִּלְלְךָ אָאֵר וְנִבְרָכוּ בְּךָ כָּל מְשֻׁפְחוֹת הָאָדָמָה:	(ח) וְנָח מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה': (ט) אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ אִישׁ צִדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֵת הָאֱלֹקִים הִתְהַלָּךְ נֹחַ: (יג) וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים לְנֹחַ קֵץ כָּל בָּשָׂר בָּא לְפָנַי.... (יד) עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גִפְרִית... (יח) וְהִקְמַתִּי אֵת בְּרִיתִי אִתְּךָ וּבָאתָ אֶל הַתֵּבָה...

2. השווה בין התיאור של התורה לתחילת דרכו של אברהם לתחילת דרכו של נח.
- א. מה ההבדל המשמעותי בין שני התיאורים הללו? מה חסר בתיאור על תחילת דרכו של אברהם?
- ב. אילו שתי שאלות מתעוררות על תחילת דרכו של אברהם, בעקבות ההשוואה הזו?

מדוע נבחר דווקא אברהם לאבי האומה?

המהר"ל "נצח ישראל", פרק יא
ראוי היה לכתוב קודם צדקת אברהם. וכמו שתמצא בנח (בראשית ו, ח) "ונח מצא חן בעיני ה'". אבל לפי הדברים אשר אמרנו לך לא יקשה כלל, כי אצל נח היה רק בחירה פרטית, והבחירה הפרטית הוא לפי מה שהוא, והכל הוא לפי מעשה צדקות שלו. אבל באברהם לא היה בחירה פרטית, רק (אלא בחירה) באומה הישראלית, שהם זרעו. שהרי כתיב באותה בחירה (בראשית יב, ב) "ואעשה אותך לגוי גדול", וזה בחירה כללית, ובחירה כמו זאת אין תולה במעשה כלל, ולא בחטא, כי המעשה הוא לפרט....".

3. עיין בדברי המהר"ל, וענה:
- א. מה ההבדל בין בחירת נח לבחירת אברהם לפי המהר"ל? ואיזו מן הבחירות יכולה להתבטל ומדוע?
- ב. לפי המהר"ל, מדוע התורה לא כתבה בתחילת פרשת "לך לך" את הסיבה שה' בחר באברהם?

○ שפת אמת לך לך, תרל"ב

רמב"ן הקשה שנאמר "לך לך" בלי שנוכר מקודם חיבתו. ובזוהר הקדוש נראה כי זה עצמו השבח ששמע זה המאמר "לך לך", שנאמר מהשם-יתברך לכל האנשים תמיד, כמו שנאמר "וי לאינון דשינתא בחוריהון" (תרגום: אוי לאלו הישנים בחוריהם). ואברהם אבינו עליו השלום שמע וקיבל... אבל בודאי זה השבח בעצמו שהיה מוכן לקבל המאמר.

4. עיין בשפת אמת, וענה:

א. לפי "השפת אמת", למי נאמר "לך לך"?

ב. במה שונה אברהם משאר האנשים?

"לך לך" - הניסיון הראשון

☒ מסכת אבות פרק ה, משנה ג

עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו עליו השלום ועמד בכולם, להודיע כמה (גדולה) חיבתו של אברהם אבינו עליו השלום.

הרמב"ם בפירוש למשנה זו מונה את עשרת הניסיונות שעבר אברהם, לפי הרמב"ם הניסיון הראשון של אברהם היה "לך לך מארצך..." , כמתואר בפסוק הבא:

בראשית יב, א

וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ מֵאֶרֶץ וּמְוֹלָדֶיךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָרָאךָ:

פסוק א מעורר שני קשיים.

נעיין בדברי המפרשים שלהלן, וננסה לעמוד מה הקושי שמעלה כל אחד מן הפירושים הבאים:

רמב"ן בראשית יב, א

וטעם להזכיר "ארצך ומולדתך ובית אביך", כי יקשה על האדם לעזוב ארצו אשר הוא יושב בה ושם אוהביו ורעיו וכל שכן כשהוא ארץ מולדתו ששם נולד, וכל שכן כשיש שם כל בית אביו, ולכך הוצרך לומר לו שיעזוב הכל לאהבתו של הקב"ה.

5. לפי הרמב"ן, מה הקושי הכפול בפסוק, וכיצד הוא מיישב אותו.

רד"ק בראשית יב, ב

ואלו אמר לו אל ארץ כארצך טובה או טובה ממנה לא היה כל כך קשה, אבל אמר אל "הארץ אשר אראך" ולא ידע הטובה היא אם רעה, וכל זה אמר לו האל להודיע חיבתו של אברהם אבינו, שכל אלה הדברים קשים לאדם והכל קבל מאהבה לעשות רצון האל.

6. לפי הרד"ק, מה הקושי בפסוק, וכיצד הוא מיישב אותו.

הברכות

בראשית פרק יב

- (א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבְּמִית אַבִּיךָ אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ:
 (ב) וְאָעֲשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְאַבְרָכְךָ וְאַגְדִּלָּהּ שְׁמִי וְהָיָה בְּרָכָה:
 (ג) וְאַבְרָכָה מִבְּרַכְיָךָ וּמִקְלָלְךָ אֶאָר וְנִבְרָכוּ בְּךָ כָּל מְשֻׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה:

7. הסבר בלשונך (ע"פ הפשט) את הברכות הגדולות שלהם יזכה אברהם אם יקיים את הציווי "לך לך מֵאֶרֶץ..."

"וְאָעֲשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל" -	הבטחת הזרע - ה' יוציא מאברהם צאצאים רבים שיהפכו בעתיד לעם גדול.
"וְאַבְרָכְךָ" -	
"וְאַגְדִּלָּהּ שְׁמִי" -	
"וְהָיָה בְּרָכָה" -	
"וְאַבְרָכָה מִבְּרַכְיָךָ" -	
"וּמִקְלָלְךָ אֶאָר" -	
"וְנִבְרָכוּ בְּךָ כָּל מְשֻׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה" -	ה' מציב ייעוד לאברהם - שהעם שאברהם ייסד יהיה ברכה למשפחות האדמה

אברהם מקיים את ציווי ה'

בראשית יב

- (ד) וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כְּאִשְׁרֵי דִבְרֵי אֱלֹהֵי ה' וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן חָמֶשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן:
 (ה) וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנָעַן:

המצטרפים לאברהם ולשרה

רש"י בראשית יב, ה

אשר עשו בחרן - שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים, ושרה מגיירת הנשים, ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאו.
ופשוטו של מקרא: עבדים ושפחות שקנו להם, כמו ("וישָׁמַע אֶת דִּבְרֵי בְנֵי לָבָן לֵאמֹר לְקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאֵבִינוּ וּמֵאֲשֶׁר לְאֵבִינוּ) לַעֲשֹׂה אֶת כָּל הַכֶּבֶד הַזֶּה" (בראשית לא, א). "וישראל עושה חיל" (במדבר כד, יח) לשון קונה וכונס.

8. עיין בפסוק ה ובדברי רש"י, וענה:

- א. בפרק יב פסוק ה מופיע הביטוי: "וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן" על ביטוי זה רש"י מביא שני פירושים. לפירוש השני רש"י קורא "פשוטו של מקרא" מכאן שהפירוש הראשון הוא "דרש".
 (1) הסבר בלשונך את שני הפירושים של רש"י, לביטוי "וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן"?
 (2) מדוע הפירוש השני של רש"י נחשב ל"פשט", ואילו הפירוש הראשון של רש"י נחשב ל"דרש"?
 ב. שאלה מאתגרת: מדוע רש"י מביא שני פירושים אחד על דרך הדרש ואחד על דרך הפשט?

בראשית יב

- (ה) ויבאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען :
- (ו) ויעבר אברהם בארץ עד מקום שכם :
- עד אלון מורה והכנעני אז בארץ :
- (ז) וירא ה' אל אברהם ויאמר :
- לזרעך אתן את הארץ הזאת :
- ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו :
- (ח) ויעתק משם הקרה מקדם לבית אל :
- ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם :
- ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה' :
- (ט) ויסע אברהם הלך ונסע הנגבה :
- (י) ויהי רעב בארץ ויבא אברהם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ ...

9. עיין בפסוקים ה-י, וענה :

- א. תאר את מסלול המסע של אברהם?
- ב. מלבד המסע איזו פעולה נוספת עושה אברהם?
- ג. איזו הבטחה נוספת אברהם זוכה לקבל מאת ה'?

10. עיין בפרק יב, פסוקים א-ט, וענה :

ציין מה הן שתי המילים המנחות, ומה המשמעות הנלמדת מהמילים המנחות הללו:

המילים המנחות בפסוקים א-ט: "ארץ", "אברהם" - שבע פעמים כל מילה המשמעות: החזרה מבליטה את הרעיון המרכזי בפסוקים: ראשית הקשר הנצחי בין עם ישראל לארץ ישראל דרך הברית עם אברהם.

ירידת אברהם ושרה למצרים (י-כ)

בראשית יב

- (י) ויהי רעב בארץ ויגד אברהם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ :
 (יא) ויהי פאָשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה זפת מראה את :
 (יב) והיה כי יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך יחיו :
 (יג) אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבדך וחייתה נפשי בגללך :
 (יד) ויהי כבוא אברהם מצרימה ויראו המצרים את האשה כי יפה הוא מאד :
 (טו) ויראו אתה שרי פרעה ויחללו אתה אל פרעה ותקח האשה בית פרעה :
 (טז) ולאברהם היטיב בעבדך ויהי לו צאן ופקדון וחמרים ועבדים ושפחות ואתנות וגמלים :
 (יז) וינגע ה' את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברהם :
 (יח) ויקרא פרעה לאברהם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך הוא :
 (יט) למה אמרת אחתי הוא ואקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח ולך :
 (כ) ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו :

סיפור ירידת אברהם למצרים עוסק בהתמודדות אברהם עם שני אתגרים שנוצרו לאחר הגעתו לארץ כנען.

הראשון - אתגר הרעב, השני - החשש שהמצרים יפגעו בו ובשרה אשתו.

שני האתגרים מכילים מרכיב של **קושי פיזי** (רעב, סכנה לו ולשרה) ו**קושי אמוני** : הקב"ה הבטיח לאברהם ברכה בארץ כנען ואילו אברהם נתקל בקשיים רבים.

שני האתגרים של אברהם בירידתו למצרים

רד"ק בראשית יב	○ רמב"ן בראשית, יב, י
(י) ויהי רעב בארץ - זה אחד מן הניסיונות שנסה האל את אברהם אבינו ועמד בכולם ; ולא הרחר אחר הקדוש ברוך הוא, לאמר : אתמול אמר לי "ונברכו בך כל משפחות האדמה" (לעיל, ג), והיום - רעב בארץ שאני שוכן בה, עד שאצטרך לצאת ממנה אל מקום אחר? אלא הכל היה מקבל מאהבה, ולא הרחר אחר מידותיו של הקדוש ברוך הוא. מצרימה - ואברהם לא היה יכול לסבול הרעב, כי היה כבד, ומקנהו רב (ראה ב' יג, ב), ולא היו מוצאים מרעה. ועוד, כי נפשות ביתו היו רבים... (יב) והיה כי יראו אתך המצרים... כשהיה קרוב למצרים והיה בגבולה וראה אנשיה כעורים והם שטופים בזימה, היה ירא כשיראו אשתו שהיא יפת תאר שיחמדו אותה, ...וכן ראוי לכל צדיק שלא יסמוך במקום סכנה על הנס וישמור עצמו בכל תחבולה אשר יוכל, ... ולא יבטח על הנס.	ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עוון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלהים כח לעזור ולהציל. גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עוון אשר חטא, כי האלהים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה. במקום המשפט שמה הרשע והחטא.

11. בפס' י-יג מסופר על שני שני אתגרים שניצבו בפני אברהם : רעב בארץ, והחשש שהמצרים יפגעו בו ובשרה אשתו.

א. עיין ובדברי הרד"ק והרמב"ן, ולפי כל פרשן, ענה על שאלות הבאות :

(1) בעניין הרעב, מהו הניסיון שניצב בפני אברהם, מה ה' ציפה מאברהם? והאם אברהם עמד בניסיון הרעב?

(2) האם אברהם נהג כשורה בדרך הפעולה שלו מול החשש שהמצרים יפגעו בו ובשרה אשתו?

ב. מה הן התפיסות השונות בעניין "בטחון בה" שיעולות מן המחלוקת הפרשנית בין הרד"ק לרמב"ן?

ג. לפי הרמב"ן, מה היו התוצאות לדורות של ניסיון זה? ומדוע אלו היו התוצאות?

התחבולה של אברהם

ספורנו בראשית יב, יג

למען ייטב לי - למען פשתאמרי שאת אחותי יקנה כל אחד מהם שאשיאך לו, ולא יחשב שום אחד מהם להרגני, אבל "יטיב לי" במהר ובמתן (על פי להלן לד, יב), כמו שהיה המנהג אז שהיו מפתים את אבי האשה במהר וקרוביה במגדנות (על פי להלן כד, כג), כדי שישכנעו לתת אותה לתובע... ובין כך (תוך כדי הדיון על המוהר ועל הנישואים) חשב (שכבר תהיה אפשרות) לצאת משם. ותקח האשה... ולאברם היטיב - שלא נמלכו ראשונה בו לפתותו כמו שהיה המנהג, וזה כי חשבו שלא היה צריך לזה כלל מאחר שלקחה המקלף לאשה...

12. בקשת אברהם משרה מעלה לכאורה קושי מוסרי: היתכן שאברהם דואג לעצמו, אפילו במחיר קלונה של שרה? כיצד עונה על שאלה זו הספורנו? מה תכנן אברהם? והאם תוכניתו צלחה?

"מעשה אבות סימן לבנים" (שיטת הרמב"ן)

בפסוקים ו-ט מתוארים מסעותיו של אברהם אבינו (המקומות שעבר בהם ומעשיו השונים), ומפסוק י עד פסוק כ מתוארים מעשיו במצרים אליה ירד מפאת הרעב. הכתוב מרבה כאן בפרטים הנוגעים למסעותיו של אברהם, ובפרקים הבאים בהמשך גם על פרטי מסעותיהם של יצחק ויעקב, ונשאלת השאלה מה אנו למדים מתיאורים מפורטים אילו.

רמב"ן בראשית יב, ו

ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם - אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול, הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה, ואמרו "כל מה שאירע לאבות סימן לבנים" (תנחומא ט). ולכן יאריכו הכתובים בספור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם כאלו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת, וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לנבוא משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו.

13. עיין בדברי הרמב"ן על פסוק ו, וענה:

- לפי הרמב"ן, מה העיקרון המרכזי (ה"ענין הגדול") של סיפורי האבות בספר בראשית? הסבר את העיקרון.
- מה הדמיון שמוצא הרמב"ן בין האבות לנביאים?
- הכתוב מרבה בפרטים המתארים את דרכו של אברהם בארץ, מדוע?

דוגמה לעקרון "מעשה אבות סימן לבנים"

רמב"ן בראשית יב, י

ויהי רעב בארץ - הנה אברהם ירד למצרים מפני הרעב לגור שם להחיות נפשו בימי הבצורת, והמצרים עשקו אותו חנם לקחת את אשתו, והקב"ה נקם נקמתם בנגעים גדולים, והוציאו משם במקנה בכסף ובוזהב, וגם ציווה עליו פרעה אנשים לשלחם.

ורמז אליו כי בניו ירדו מצרים מפני הרעב לגור שם בארץ, והמצרים ירעו להם וייקחו מהם הנשים כאשר אמר (שמות א כב): "וכל הבת תחיון", והקב"ה ינקום נקמתם בנגעים גדולים עד שיוציאם בכסף וזהב וצאן ובקר מקנה כבד מאד, והחזיקו בהם לשלחם מן הארץ. לא נפל דבר מכל מאורע האב שלא יהיה בבנים.

14. הצג בטבלה שלפניך כיצד מיושם העיקרון של הרמב"ן - "מעשה אבות סימן לבנים" בנוגע למעשי אברהם במצרים.

מקום הירידה	"מעשה אבות"	"סימן לבנים"
מקום הירידה	אברהם ירד מארץ כנען למצרים (י)	יעקב ובניו ירדו מארץ כנען למצרים
סיבת הירידה		
לקיחת הנשים		
העונש של המצרים		
המתנות		
השילוח הנחרץ		